

YARAT- “YARATMAK, HALK ETMEK” FİİLİNİN ETİMOLOJİSİ

Galip GÜNER*

ÖZET

Dil, bireysel anlamda kişinin düşüncesinin, sosyal anlamda ise toplumun ortaya koyduğu maddi ve manevi bütün kültür öğelerinin yansımasıdır. Yani dilin hem bireysel hem de toplumsal iki cephesi vardır. Bireyde veya toplumda gerçekleşen veya karşılık bulan her somut yahut soyut değer dilde de bir karşılığı bulunur. Yaradılış mefhumu da bunlardan biridir ve her dilde o dilin konuşurları tarafından farklı farklı şekillerde adlandırılır. Bu farklı adlandırmalarda da evrenin ve evrenin merkezinde olan insanın yaradılışına toplumun bakışı yatar. Bu bağlamda *yarat-* “yaratmak, halk etmek” fiili Türkçenin en eski yazılı metinlerinden itibaren takip edebildiğimiz ve geçmişten bugüne Türkçenin bütün kollarında yaradılış mefhumunu ifade etmede kullanılan kelimelerin başında gelmektedir. Türkçenin etimoloji sözlüklerinde kelimenin yapısı ile ilgili olarak birbirinden farklı görüşler ortaya konulmuştur. Clauson *yara-* “yapmak veya bulmak, uygun olmak”tan, Gülensoy *yār-* “yarmak, bölmek”ten, Eyuboğlu *yar* “uçurum” kelimesinden hareketle bu fiili açıklamaya çalışmışlardır. Erdal ise fiilin *yara-t-* olarak gösterdiği morfolojisinin temelinde yatan *yara-*’ın “yararlı veya uygun olmak” anlamındaki fiil olamayacağını, zira bir şeyin yaratılmasının yararlı veya uygun olmakla semantik ilişkisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Ancak yeni bir izah da yapmamıştır. Bu makalede öncelikle *yarat-* fiilinin Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerindeki durumu ortaya konulacaktır. Fiilin kökeni hakkında yapılan etimoloji denemeleri üzerinde durulduktan sonra *yarat-*’ın etimolojisi üzerine yeni görüşler ortaya konulacak ve fiilin **ya-* “parlamak, ışık saçmak”tan geldiği ispatlanmaya çalışılacaktır. Bu yapılırken Türk mitolojisinden, destanlarından ve diğer kültürel öğelerden de yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *yarat-* “halk etmek”, yaradılış, Eski Türkçe, *yara-* “uygun olmak”, **ya-* “parlamak, ışık saçmak”.

ETYMOLOGY OF YARAT- “TO CREATE”

ABSTRACT

Language is the reflection of person’s thought and all cultural elements that public stated financially and emotionally. In other words there are two aspects of the language, both individually and socially. Creation is one of these and it is called different at every language. In this context *yarat-* “to create” is a verb which we can follow up from the

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: galip_guner@hotmail.com

oldest written materials of Turkish. It is used to express the creation concept from past to today in all braches of Turkish. There are so much different opinion at the etymological dictionaries of Turkish about the structure of this verb. Clauson becomes this verb from *yara-* “to be useful”, Gülensoy explains its etymology as *yār-a-t-* and Eyuboğlu tries to explain this verb from *yar* “gap” etc. Erdal shows the structure of the verb as *yara-t-* and says that this verb couldn’t come from the *yara-* “to be useful, suitable”; because *yarat-* “to create” is semantically not too close to *yara-* “to be useful, suitable”. Bu after this opinion he didn’t make an annotation about the etymology of *yarat-*. In this article we will put new opinions about the etymology of *yarat-*. Firstly we touch upon the reading and analysing essays of the word. Then we start out to explain our opinion from the historical and modern texts of Turkic dialects and try to explain it from Turkish **ya-* “to ignate”.

Key Words: *yarat-* “to create”, creation, Old Turkic, *yara-* “to be useful”, **ya-* “to ignate”.

1. GİRİŞ

İnsanın kendisine ve evrene sorduğu soruların ana gayesi öncelikle var oluş sebebini ve kendisinin evrendeki yerini idrak etmeye çalışmaktır (Jaspers 1997: 8; Akgün 2011: 1). Yüzyıllarca bu soruya cevap bulabilmek için uğraşmış olan insanın bu konudaki iki ümit kaynağından birisi din diğeri ise felsefe olmuştur. Yaratma konusu, teistik dinlere mensup filozofların ve din bilimcilerin üzerinde ayrıntılı olarak durdukları tartışma sahalarından biridir. (Akgün 2011: 1). Yaratılışın sırrıyla ilgili değerlendirmelere en ilkelinden en ilerisine kadar tüm toplumlarda rastlamak mümkündür. Paul Davies insanlığın bu arayışını “Hiçbir şey var oluş bilmecesinden daha çok şaşırtıcı ya da daha derin değildir.” şeklinde ifade etmiştir (Davies 1995: 47; Akgün 2011: 2).

Yaratma veya yaratılış sorunu aslında din felsefesinin de temel meselesi olan Tanrı-evren ilişkisinin de esasını oluşturmaktadır. Tanrı’nın evrenle olan ilişkisinde önemli kavramlardan biri olan yaratma aynı zamanda Tanrı’nın diğer sıfatlarının ve Tanrı ile evren arasındaki ilişkinin de anlaşılmasında kullanılan anahtar kavramlardan birisidir (Akgün 2011: 2).

2. İNCELEME

Dil, bireysel anlamda kişinin düşüncesinin, sosyal anlamda ise toplumun ortaya koyduğu maddi ve manevi bütün kültür öğelerinin yansımasıdır. Yani dilin hem bireysel hem de toplumsal iki cephesi vardır. Bireyde veya toplumda gerçekleşen veya karşılık bulan her somut yahut soyut değer dilde de bir karşılığı bulunur. Yaradılış mefhumu da bunlardan biridir ve her dilde o dilin konuşurları tarafından farklı farklı şekillerde adlandırılır. Bu farklı adlandırmalarda da evrenin ve evrenin merkezinde olan insanın yaradılışına toplumun bakışı yatar. İşte bu çalışmada Türkçenin en eski metinlerinden itibaren takip edebildiğimiz *yarat-* “yaratmak, halk etmek” fiilinin etimolojisi üzerine görüşler ortaya konulacaktır. Bu yapılırken en eski kültür öğeleri olarak kabul edilen mitlerden ve kültürel diğer unsurlardan da istifade edilecektir.

yarat- “yaratmak, halk etmek” fiilinin Türkçenin tarihî lehçelerindeki durumu şöyledir:

Runik Harfli Metinler: *yarat-* “1. (Tanrı) yaratmak” (BK D 1; bk. User 2009: 409); “2. (*bodun* kelimesiyle) dağınık, düzensiz veya başına buyruk bir topluluğu millet hâline getirmek, örgütlemek” (KT D 13, KT D 19, KT D 20, BK D 11-12, BK D 16, BK D 17, BK K 8-9; bk User 2009: 363); “3. (*taş, ı, örgi* kelimeleriyle) yapı kurmak, inşa etmek” (BK G 5, Tes G 2, Ta K 5, Taş

Kaplumbağa Yazıtı; bk. User 2009: 404), “4. (*bediz* kelimesiyle) süsleme yapmak, nakşetmek” (KT K 13; bk. User 2009: 402).

Karahanlı Türkçesi: *yarat-* “1. yaratmak, 2. (Oğuzca) oranlamak, oranlayıp yapmak, kendinden uydurmak” (DLT; Atalay 1999: 748), *yarat-* “yaratmak, vücuda getirmek” (KB; Arat 1979: 525); *yarat-* “yaratmak” (AH; Arat 2006: LXXII), *yarat-* “yaratmak” (KTK; Ata 2004: 755).

Harezm Türkçesi: *yarat-* “yaratmak, var etmek, meydana getirmek” (NF; Ata 1998: 471), *yarat-* “yaratmak” (ME, Yüce 1988: 203), *yarat-* “yaratmak” (MM, Toparlı-Argunşah 2008: 270), *yarat-* “yaratmak” (KE, Ata 1997-II: 708).

Kıpçak Türkçesi: *yarat-* “yaratmak” (CC, Grønbech 1942: 115) *yarat-* “yaratmak” (GT; Karamanlıoğlu 1989: 392), *yarat-* “yaratmak” (İM; Toparlı 1992: 618), *yarat-* “yaratmak” (Kİ; Caferoğlu 1931: 120), *yarat-* “yaratmak” (KK; Toparlı vd. 1999: 129), *yarat-* “yaratmak” (MG, Uğurlu 1987: 322), *yarat-* “yaratmak” (TA; Toparlı vd. 2000, 154), *yarat-* “yaratmak” (TZ; Atalay 1945: 279).

Çağatay Türkçesi: *yarat-* “yaratmak” (S; Clauson 1960: 77; LÇ, Ölmez 2003: 290b).

Eski Anadolu Türkçesi: *yarat-* “yaratmak, Tanrı yaratmak, olmayan bir şeyi var etmek” (DN; Demir 2002-III: 209), *yarat-* “halk etmek, yaratmak” (EAGT; Özkan 1993: 467), *Yaratğan* “Yaradan, Tanrı” (SN; Dilçin 1991: 648), *yaratılın-* “yaratılmak” (YTS: 236).

Kelimenin çağdaş Türk lehçelerindeki durumu da tarihî lehçelerden farklı değildir:

Türkiye Türkçesi: *yarat-* “1. Allah, olmayan bir şeyi var etmek; 2. *mec.* Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmemiş yeni bir şeyi ortaya koymak, yapmak; 3. *mec.* Olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak” (TS: 2134).

Azerbaycan Türkçesi: *yarat-* “1. Zahmet çekerek, emek vererek vücuda getirmek, yapmak, meydana getirmek, halk etmek, yoktan var etmek; 2. Tesis etmek, kurmak, hazırlamak; 3. Eser yazmak” (Altaylı 1994-II: 1223)

Türkmen Türkçesi: *yarat-* “yaratmak” (Tekin vd. 1995: 679).

Kazak Türkçesi: *jarat-* “yaratmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak” (Koç vd. 2003: 163).

Kırgız Türkçesi: *carat-* “yaratmak, halk etmek” (Yudahin 1998-I: 180).

Kazan-Tatar Türkçesi: *yarat-* “yaratmak, var etmek” (Öner 2009: 332).

Özbek Türkçesi: *yärät-* “yaratmak” (KTLS: 969).

Yeni Uygur Türkçesi: *yarat-* “yaratmak, meydana getirmek” (Kurban 1995: 460).

Halaç Türkçesi: *yarat-* “yaratmak” (Doerfer-Tezcan 1980: 221).

Çuvaş Türkçesi: *şurat-* “yaratmak” (Ceylan 1996: 153b).

Fiilin kökeni hakkında ortaya konulan görüşlere de göz atacak olursak:

Clauson, fiilin yapısını *yara-* “yapmak veya bulmak, uygun olmak” + *t-* (Clauson 1972: 959) olarak açıklamıştır.

Erdal, morfolojik yapısını *yara-t-* “yaratmak, düzenlemek, belirli bir hâle getirmek” olarak incelediği fiilin “yararlı veya uygun olmak” anlamındaki *yara-* ile semantik yönden ilişkili olamayacağını ifade eder. Ancak fiilin türediği *yara-* ve anlamıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmaz. (Erdal 1991-II: 793).

Turkish Studies

Gülensoy, Eski Türkçe biçimini *yārat-* olarak gösterdiği fiilin yapısını *yār-a-* “1. (Bir şey) yararlı olmak, yarar sağlamak; 2. bir işi için uygun olmak, kullanılır olmak” + *t-* şeklinde izah eder (Gülensoy 2007-II: 1072).

Tekin, Orhun ve Uygur Türkçelerinde *yarat-* biçiminde geçen “yaratmak, düzenlemek, organize etmek, şekillendirmek” anlamlarına gelen fiili *yara-t-* olarak inceler ve Azeri Türkçesindeki *yanan-* “şekil verilmek, kurulmak” fiiliyle karşılaştırılması gerektiğini belirtir (Tekin 2003: 339).

Karaağaç, bu fiilin *yara-* ve *yanan-* ile de karşılaştırılması gerektiğini söyler ve Türkçeden geçtiği başka dillerdeki şu biçimlerini verir: Farsça *yaratkan* “yaratıcı”; *yaradan kulı* “kimliği önemsiz kişi”; Macarca *gyártani* “yaratmak, yapmak, imal etmek, üretmek”, Bulgarca *jaratısam*, *jaratısvam* “yapmak, yaratmak”, Sırpça *jaratısati* “yaratmak”, Arnavutça *jaratis*, *jaradis*, *aratis*, *jeretis* “yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek” (Karaağaç 2008: 909).

Eyuboğlu, *yarat²* m (< *yar-a-t-*) Eski Türkçe *yar* “uçurum, yarık” kelimesinden anlam genişlemesiyle “var, etmek, düzene koymak, süslemek, biçimlendirmek” anlamını kazanmış bir fiil olduğunu iddia eder (Eyuboğlu 2004: 731).

Bütün bu izahlar gözden geçirildiğinde aslında en mantıklı izahı Erdal’ın yaptığını düşünüyoruz. Bu bağlamda biz de *yarat-* fiilinin yapısında bulunan *yara²* m’in “yararlı veya uygun olmak” anlamına gelmediği ve semantik bir uyumsuzluğun bulunduğu fikrindeyiz. Şöyle ki Tekin, Eski Türkçe “uygun, mümkün” anlamındaki *yaraglık* kelimesinin “yardım etmek” anlamındaki *yār-* fiilinden türediğini ortaya koymuştur (Tekin 1995: 114). *yara-* (< *yār-a-*) “yararlı veya uygun olmak” fiili ve türevleri olan *yanan-* (< *yār-a-n-*) “hoşa gitmek, yaranmak”, *yaraş-* (< *yār-a-ş-*) “uygun olmak”, *yarar* (< *yār-a-r*) “fayda”, *yarag* (< *yār-a-g*) “uygun, münasip”, *yarak* ~ *yarag* (< *yār-a-k* ~ *yār-a-g*) “hazırlık; silah”, *yaraş* (< *yār-a-ş*) “uygun” gibi kelimeler hep bu *yār-* fiilinden türemiş olmalıdır.

O zaman “halk etmek, yaratmak” anlamındaki *yarat-* fiilinin yapısı ne olabilir? Biz, bu fiilin Türkçede çok çeşitli türevleri olan ve “parlamak, ışık saçmak” anlamına gelen **ya-* fiilinden türediği kanaatindeyiz (krş. *ya-n-* “yanmak”, *ya-k-* “yakmak”, *ya-l-* “alevlenmek, parlamak”, *ya-ş-* “parlamak”, **yar+u-* “parlamak” vb. Ayrıca bk. Özkan 2003). Bu fiilden **yar+* “ışık” ismi türemiş (bk. Erdal 1978: 88) ve ardından Türkçede isimlerden ‘olma’ bildiren geçişsiz fiiller türeten +A-eki vasıtasıyla **yara-* “parlamak” ve *-t-* ile *yarat-* fiili ortaya çıkmıştır.

Türkçenin tarihî lehçelerine ait metinlerde “ışımak, parlamak” anlamında **yara-* fiili doğrudan tespit edilememiştir. Ancak bu fiilden türemiş *yarak* (< **yara-* “parlamak” *k+*) kelimesi mevcuttur: Bu kelime *Tuhfetü’z-Zekiyye*’de “ışık” (Al-Turk 2006: 118), *Bulgatü’l-Müştak*’ta ise “şimşek” anlamında geçmektedir (Zajazkowski 1938: 24).

Eski Uygur Türkçesinde “yaradılış, tabiat” anlamlarına gelen *yaraş* (< **yara-* “parlamak” *ş+*) ve *yaraşı* (< **yara-* “parlamak” *ş-t+*) kelimelerinin de Clauson’un iddia ettiği gibi *yara-* “uygun, faydalı olmak” fiilinden değil (Clauson 1972: 973) *yarat-* ile aynı kökten geldiğini düşünüyoruz.

Azerbaycan Türkçesinde geçen *yanan-* fiili de bu bağlamda belirleyici bir yere sahiptir. Bu lehçede farklı iki *yanan-* vardır:

yanan¹: “Meydana gelmek, türemek, doğmak.”

yanan²: “Bir kimsenin hoşuna gitmek için tavırlarını, hareketlerini onun istek ve arzularına göre uydurmak, uydurmaya çalışmak, yaltaklanmak.” (Altaylı 1994-II: 1222).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Bu fiillerden ikincisi anlamdan da çıkarılacağı üzere “yararlı ve uygun olmak” anlamındaki *yara-* fiilinden türemiştir. Birincisi ise “halk etmek” anlamındaki *yarat-* fiili ile hem yapı hem de anlam bakımından eşdeğerdir (< **yara-* “parlamak” *n-*). Aynı şekilde Yeni Uygur Türkçesindeki *yaral-* “yaratılmak, meydana çıkmak” (Kurban 1995: 459) ve Kırgız Türkçesindeki *caral-* “yaratılmak, halk edilmek” (Yudahin 1998-I: 179) fiilleri de (<**yara-* “parlamak” *l-*;) Azerbaycan Türkçesindeki *yarana-*¹ fiili ile paraleldir.

Kazak Türkçesinde “millet, kavim, halk” anlamına gelen *jaran* (< *jara-n+* < **yara-* “parlamak” *n+*) da aynı kavram alanının ürünüdür (Koç vd. 2003: 163).

yarat- fiilinin “parlamak, ışık saçmak” ile olan semantik ilgisine gelince. Yukarıda da zikredildiği üzere dil bir milletin kültürünün ve onu oluşturan bütün unsurların aynasıdır. İnanışlar da kültürün bir parçasıdır ve bu inanma biçimleri de dildeki karşılığını mutlaka bulur. Bu bağlamda Türk mitolojisinde ışığın yeri üzerinde durmakta fayda olduğu kanaatindeyiz. Işık, Türk mitinin oluşumunda tanrıyı sembolize eden kutsal bir boyut taşır. Türkler gökten inen bir nur sütununu, bir altın ışık olarak betimlerler ve bu altın ışığın temas ettiği kişi veya nesne kutsallık kazanır. Kadınlara dokunursa onları hamile bırakır. Kutlu dağ, Kutlu meral, Kutlu kent (Hokend) bütün kutsiyetini ışıktan alır (Önal 2007: 145).

Türlere ait mitolojik nitelik taşıyan sözlü veya yazılı metinlerde ışık insanın yaratılmasına yardımcı olur. Bu yaratılışın gerçekleşmesi esnasında ışığı gündüzleri güneş, geceleri ise ay sağlamaktadır. Mitolojiye göre mağarada oluşan çamuru, yani ilk insanın kalıbını güneş ve ay ışığı pişirir. İlk kadın da aynı şekilde yaratılır (İnan 1995: 21; Önal 2007: 147). Bir diğer yaratılış öyküsünde ise tanrıya yaratma ilhamını veren Ak Ana’dır ve o ise ışıklı, ışıktan oluşmuş bir kadındır (Banarlı 1987: 30; Önal 2007: 147).

Altay Türkleri arasında Radloff’un derlediği ve yerin yaratılışını anlatan mitolojik metin ise aydınlıklar ve karanlıkların tezadı üzerine kuruludur. Tanrı Kayra Han kaz biçiminde Kişi ile birlikte aydınlık bir âlemde, suyun üzerinde uçup dururlar. Aydınlık dünyanın önemi, metindeki karanlıklar dünyasının özelliklerinin bilinmesiyle daha iyi anlaşılır. Zira tanrı Kayra Han ağacın ışıklı tarafındaki meyvelerin yenmesine izin verir, karanlık taraftaki meyveleri yemeyi ise yasaklar. Ardından Kayra Han insanların günah işlemeleri sonucunda gök katına çekilir. Erlik’e yani şeytana dönüşmüş olan Kişi ise tanrı tarafından ayı ve güneşi bulunmayan yani ışıktan mahrum olan bir dünyaya sürülür (Radloff 1999: 175-182; Önal 2007: 147).

Türklerin en eski inancı olan Şamanizm’de ışık daima gök katında oturan tanrı ile ilişkilendirilir. Yaratıcı ve aydınlatıcı Gök Tanrı’nın güneş, ay ve yıldızlar gibi yüksekte bulunduğu düşünülür. Göğü temsil eden güneş, ay, yıldız, şimşek gibi doğa olaylarının tamamı gök merkezlidir (İnan 1995: 2; Önal 2007: 148).

Eski Türk inanışları arasında ışıkla ilgili pek çok ritüel de bulunmaktadır. Hunların ışığın temsilcisi olan cisimlere, şafakla birlikte eğilerek güneşe ve geceleri doğan aya saygı gösterdikleri bilinmektedir (Ögel 1988: 90; Önal 2007: 148). Çin kaynaklarına göre Türkler ışığı, ilahî bir güç olarak algıladılar. Güneşin ışıkları dağın zirvesine ulaştığında ona kurban sunarlardı (Gumilev 1994: 520-523; Önal 2007: 148).

Işık yaratma işleviyle Türk destanlarında da görülür. Bunların içerisinde hiç şüphesiz Oğuz Kağan Destanı’nın ayrı bir veri vardır. Oğuz Kağan’ın annesinin adı Ay Kağan’dır. Ay Kağan’ın bir gün “...*közü yarıp bodadı*”. Yani gözü parladı. Gözü parlamak deyimi burada doğum, bereket anlamındadır. Oğuz Kağan doğduğu zaman yüzü mavidir, yani Türklerce kutsal kabul edilen ışık rengindedir. Oğuz Kağan’ın tanrıya yalvardığı bir günde önce karanlık basar, ardından ise gökten bir ışık iner. Bu ışığın içinden bir kız çıkar. Kızın başında Kutup Yıldızı gibi parlak ve ateşli bir ben bulunmaktadır. Kız, tanrısal özellikler taşır. Güldüğünde tanrı da güler; ağladığında

Turkish Studies

tanrı da ağlar. Yani bu kız tanrının bir parçası olarak Oğuz Kağan'a sunulmuştur. Bu kızdaki doğan üç erkek evlada Gün, Ay ve Yıldız isimleri verilir. Bu isimler aynı zaman da Gök Tanrı'nın da sembolleridir (Önal 2007: 149).

Uygur destanlarının Çin kaynaklarındaki bir rivayetinde gökten ağaca inen mucizevi ışık ile ağaç hamile kalır (Önal 2007: 149). Yine Türeyiş/Yaradılış Destanı'nda iki nehir arasında bulunan iki ağaç arasında bir dağ zuhur eder. Gökten bu dağın üstüne giderek büyüyen bir ışık düşer. Bu olaya şahitlik eden Uygur halkı hürmetle dağa yaklaşırlar. Bu dağdan insanın gönlünü ferahlatan sesler gelmektedir. O günden sonra dağın çevresinde otuz ayak uzunluğunda bir ışık belirir ve dağdan bir kapı açılır. Kapının içinde kurulu beş çadır vardır. Her bir çadırdaki bir oğlan çocuğu oturmaktadır. Uygur halkı bu çocukları büyütür ve Bugu Tigin'i kendilerine hakan seçer. Bugu Tigin hakan olduktan sonra penceresinden ışık şeklinde bir kız girer. Bu kız nur ve ışık bakiresidir. Birlikte Ak Dağ'a giderler ve orada birlikte olurlar. Böylece ilahî nitelikler hakanın soyunda devam edip gider (Ögel 1993-I: 87; Önal 2007: 150).

Türk mitleri, destanları, efsaneleri ve halk inanışlarında geçen ışıkla ve onun yaratma gücüyle ilgili örnekler son derece fazladır (bk Önal 2007). Burada bunların tamamını vermek çalışmanın kapsamını aşacaktır. Ancak şurası malumdur ki Türklerin yaratılış eylemine bakışları, onu algılayışları Türkçeye de yansımıştır ve kanaatimizce *yarat-* fiili bu bakışın sonucu olarak dildeki yerini almıştır.

3. SONUÇ

yarat- “halk etmek” fiili bizce *yara-* “yararlı, uygun olmak” veyahut *yar* “uçurum” kelimelerinden türememiştir. Kelimenin kökü “parlamak, ışık saçmak” anlamına gelen ve türevleriyle Türkçede pek çok yeni kelimenin ortaya çıktığı **ya-* fiili olmalıdır. Yapısı **ya-r+a-* “parlamak” *t* > *yarat-* biçimindedir.

KISALTMALAR

- AH:** Atebetü'l-Hakayık.
BK: Bilge Kağan Yazıtı.
CC: Codex Cumanicus.
D: Doğu.
DLT: Dîvânü Lugâti't-Türk.
DN: Danişmend-nâme.
EAGT: Eski Anadolu Türkçesiyle Gülistan Tercümesi.
G: Güney.
GT: Gülistan Tercümesi.
İM: İrşâdü'l-Mülûk.
K: Kuzey.
KB: Kutadgu Bilig.
KE: Kısasü'l-Enbiyâ.
Kİ: Kitâbü'l-İdrâk.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/3, Summer, 2012

KK: Kavânînü'l-Küllîye.

KT: Köl Tigin Yazıtı.

KTK: Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi.

KTLS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü.

LÇ: Lugat-i Çagatay

ME: Mukaddimetü'l-Edeb.

MG: Münyetü'l-Guzât.

MM: Mu'înü'l-Mürîd.

NF: Nehcü'l-Ferâdis.

S: Senglah.

SN: Süheyl ü Nevbahâr.

Ta: Taryat Yazıtı.

TA: Tercümân-ı Türkî.

Tes: Tes Yazıtı.

TS: Türkçe Sözlük.

TZ: Tuhfetü'z-Zekiyye.

YTS: Yeni Tarama Sözlüğü.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Tuncay (2011), **Gazali ve İbn Rüşd'e Göre Yaratma**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ALTAYLI, Seyfettin (1994), **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**, 2. C., MEB Yay., İstanbul.

AL-TURK, Gülhan (2006), **Et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-Lugati't Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ARAT, Reşit Rahmeti (1979), **Kutadgu Bilig III-İndeks**, haz. Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, TKAE Yay., İstanbul.

ARAT, Reşit Rahmeti (2006), **Atebetü'l-Hakayık**, 3. baskı, TDK Yay., Ankara.

ATA, Aysu (1997-II), **Nâsırü'd-dîn Burhânü'd-dîn Rabgüzî-Kıyasü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları), II Dizin**, TDK Yay., Ankara.

ATA, Aysu (1998), **Nehcü'l-Ferâdis III-Dizin, Sözlük**, TDK Yay., Ankara.

ATA, Aysu (2004), **Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)**, TDK Yay., Ankara.

ATALAY, Besim (1945), **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l- Lugati't-Türkiyye**, TDK Yay., İstanbul.

ATALAY, Besim (1999), **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi**, 4. C., 4. baskı, TDK Yay., Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- BANARLI, Nihat Sami (1987), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay., İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1931), **Abû Hayyân Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk**, Evkaf Matbaası, İstanbul.
- CEYLAN, Emine (1996), **Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri, Çuvaşça- Türkçe/ TürkçeÇuvaşça Sözlük**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Simurg Yay., Ankara.
- CLAUSON, S. Gerard (1960), **Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdî Xân, Facsimile Text with an Introduction and Indices**, London.
- CLAUSON, S. Gerard (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Clarendon Press, Oxford.
- DAVIES, Paul (1995), **Tanrı ve Yeni Fizik**, çev. Murat Temelli, İmYayın-Tasarım, İstanbul.
- DEMİR, Necati (2002), **Dānişmend-nāme, Critical Edition Turkish Translation Linguistic Analysis Glossary Facsimile (Part One: Critical Edition, Part Two: Turkish Translation, Part Three: Linguistic Analysis and Glossary, Part Four: Facsimile [Atatürk Kitaplığı, M. Cevdet K. 441])**, Department of Near Eastern Languages and Civilization Harvard University, Sources of Oriental Languages and Literatures: 54, Harvard.
- DİLÇİN, Cem (1991), **Mes‘ūd Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahar İnceleme-Metin-Sözlük**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- DOERFER, Gerhard, Semih Tezcan, (1980), **Wörterbuch Des Chaladsch (Dialekt von Charrab)**, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ERDAL, Marcel (1978), “İrk Bitig Üzerine Yeni Notlar”, **TDAY Belleten-1977**, s. 87-119.
- ERDAL, Marcel (1991), **Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon**, Vol. I-II, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki (2004), **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, 4. baskı, Sosyal Yay., İstanbul.
- GRØNBECH, Kaare (1942), **Komanisches Wörterbuch-Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus**, Kopenhagen.
- GUMILEV, L. Nikolayevic, “Eski Türk Dini”, çev. Harun Güngör, **Türk Kültürü**, S. 377, s. 520-531.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, 2. C., TDK Yay., Ankara.
- İNAN, Abdulkadir (1995), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 4. baskı, TTK Yay., Ankara.
- JASPERS, Karl (1997), **Felsefe Nedir?**, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yay., İstanbul.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008), **Türkçe Verintiler Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1989), **Gülistan Tercümesi**, TDK Yay., Ankara.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.
- KOÇ, Kenan, Ayabek BAYNİYAZOV, Vehbi BAŞKAPAN (2003), **Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara.
- KURBAN, İklil (1995), **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.

- ÖGEL, Bahattin (1993), **Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar)**, TTK Yay., Ankara.
- ÖLMEZ, Mehmet (2003), Şeyh Süleymân Efendi-i Buharî, Luğ at-i Çağ atay ve Türkî-i 'Osmânî, **Türk Dilleri Araytırmaları, C. 13**, İstanbul, s. 29-368.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2007), "Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü", **Journal of Turkish Studies, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, C. 31/II**, s. 145-158.
- ÖNER, Mustafa (2009), **Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- ÖZKAN, Fatma (2003), "Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?", **Bilig, S. 27**, s. 157-178, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa (1993), **Mahmûd b. Kādî-i Manyâs Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük**, TDK Yay., Ankara.
- RADLOFF, Wilhelm (1999), **Türklerin Kökleri, Dilleri ve Halk Edebiyatı**, çev. Arzu Ekinci, Yasemin Ünlü, Ekav Yay., Ankara.
- TEKİN, Talât (1995), **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara.
- TEKİN, Talât (2003), **Makaleler I-Altayistik**, haz. Emine Yılmaz-Nurettin Demir, Grafiker Yay., Ankara.
- TEKİN, Talât, Mehmet ÖLMEZ, Zuhâl ÖLMEZ, Emine CEYLAN, Süer EKER (1995), **Türkmençe-Türkçe Sözlük**, Simurg Yay., İstanbul.
- TOPARLI, Recep (1992), **İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn**, TDK Yay., Ankara.
- TOPARLI, Recep, M. Sadi ÇÖGENLİ, Nevzat H. YANIK (1999), **El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye**, TDK Yay., Ankara.
- TOPARLI, Recep, M. Sadi ÇÖGENLİ, Nevzat H. YANIK (2000), **Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî**, TDK Yay., Ankara.
- TOPARLI, Recep, Mustafa ARGUNŞAH (2008), **Mu'înü'l-Mürîd**, TDK Yay., Ankara.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yay., 10. baskı, Ankara, 2005.
- UĞURLU, Mustafa (1987), **Münyetü'l-Guzât**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- USER, Hatice Şirin (2009), **Köktürk ve Uygur Kağanlığı Yazıtları-Söz Varlığı İncelemesi**, Kömen Yay., Konya.
- Yeni Tarama Sözlüğü**, (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK Yay., Ankara, 1983.
- YUDAHİN, K. K. (1998), **Kırgız Sözlüğü**, (Çev. A. Taymas) TDK Yay., Ankara.
- YÜCE, Nuri (1988), **Mukaddimetü'l- Edeb, Harizm Türkçesi ile Tercümeli Şuster Nüshası**, TDK Yay., Ankara.
- ZAJACZKOWSKI, Ananiasz (1938), **Manuel Arabe De la Langue Des Turcs et des Kiptchaks**, Nakladem Towarzystwa Naukowego, Warszawa.